

MIRCEA
GHIȚULESCU

Dramaturgia lui Vasile Rebreanu

Preocuparea prozatorului Vasile Rebreanu pentru dramaturgie este veche și constantă. De la primele lucrări, scrise în colaborare cu profesorul universitar Mircea Zăciu (*Sechestrul*, *Singurătatea trăgătorului la țintă*), pînă astăzi, Vasile Rebreanu a scris un număr de piese de teatru care i-ar fi dat dreptul la o mai mare notorietate. De o disponibilitate tematică și stilistică greu de subordonat vreunei preferințe integratoare, Vasile Rebreanu a scris deopotrivă drame realist-etice (*Singurătatea trăgătorului la țintă*), pretexte polițiste, problematizate cu speculații psihologice (*Fintina cu patru adevăruri*) sau lirice (*Asasinatul de pe plaja pustie*), moralități ironice (*Asul volanului*, *Doi și al treilea*), satire stranii (*Liliacul*, *Diagnosticul*), parabole poetice și filozofice (*Necunoscuta*, *Securi pentru funii*, *Doliu de primăvară*), o enormă fantezie burlescă (*Pe loc repaos... asasini!* — jucată la Teatrul Național din Cluj-Napoca sub titlul *Frumoasa Fernanda & Comp.*), parabole science-fiction (*Conferința de la Balta*) și chiar o comedie cu subiect rural (*Sutiene pentru călugări*). O dramaturgie „neformală” ce se dezvoltă în edificii capricioase, de la piesa în trei acte pînă la sceneta de câteva pagini (așa-numitul *teatru de buzunar*), de la fantezia pură, aproape gratuită (*Pe loc repaos... asasini!*) pînă la transcrierea fidelă a unei anchete judiciare în care rolul fanteziei este redus doar la etapa opțiunii și selecției „faptului de viață” (*Vagonul dispărut*).

Fintina cu patru adevăruri, mai curînd eseu psihologic decît „piesă polițistă” propriu-zisă, este foarte semnificativă pentru atracția dramaturgului față de categoriile enigmatice ale realității, față de aspectele subtile, aburoase și încărcate de mister ale existenței. Psihologic,

ca în *Fintina cu patru adevăruri* sau în *Asasinatul de pe plaja pustie*, halucinant, ca în *Necunoscuta*, poetic și existențial (*Securi pentru funii*), misterul rămîne una dintre cele mai constante obsesii ale lui Vasile Rebreanu. Literatura de tip „polițist” pornește de obicei de la un fapt divers, aflat, eventual, în arhivele tribunalelor și pus la dispoziția scriitorilor pentru documentare. *Fintina cu patru adevăruri* pare, pînă la un punct, să ilustreze conștiincios genul, fiind o piesă cu crime, alibiuri, anchetatori și inculpați. În *Asasinatul de pe plaja pustie*, pre-textul polițist este într-o măsură și mai mare acaparat de proiecțiile fabuloase ale unei conștiințe literare în ofensivă, încît schema „polițistă” nu are, în cele din urmă, altă funcție decît aceea de a susține interesul pentru intrigă. Schema, clasică în literatura genului, amintește de un celebru roman al Agathe Christie, în care nici unul dintre personaje nu avea alibi. Remarcabilă este atmosfera terifiantă, compusă cu mijloacele tradiționale ale literaturii „de groază”, de la personajele stranii, amenințătoare, cumplite sau morbide (Ionescu Goldstein — matusalemic, duplicitar, insinuant; Cezar — „figură brutală, lombrobiană, tuns, cap diform de ocaș”; Clary — „figură de broască bătrînă cu ochii scurși”, rău prevestitoare; Vall — straniu, floral, o apariție amfibi, dincolo de timp și spațiu, jumătate om, jumătate zeu) — tipuri concepute într-o extremă libertate față de canoanele tipologiei clasice, pînă la întregul arsenal de trucuri ale literaturii romantice macabre de tip poesc: „Hohote demențiale (...) venite din nisipuri odată cu vuietul mării”, atmosferă tenebroasă, întreruperi de lumină, scrisori de amenințare, superstiții și spiritism. Dincolo de toate aceste suporturi „comerciale”, piesa

amintesc, prin bizateria tipologică, de *Scoica de lemn* a lui Fănuș Neagu, avînd față de aceasta avantajul ordinii și clarității. O înrudesce cu *Fintina cu patru adevăruri* obsesia pentru motivația psihologică rarissimă, sofisticată dar plauzibilă, precum și acea răsucire a raționamentelor, care dau senzația complexității. Psihologismul concret este dizolvat și aici într-o lumină parcă ireală, pe care o aduce Vall, un fel de om etern, poate nu om, ci omenia însăși, într-o reprezentare estetizată, în ordinea căreia, asemenea zeilor buni, împarte oamenilor flori și muzică. Bun creator de premise dramatice, Vasile Rebreanu reușește să transfigureze realitatea printr-un proces de hipertrofieri a convenției, în interiorul căreia totul devine admisibil și, metaforic vorbind, chiar verosimil. Autorul poate pretinde că Vall (personajul din *Asasinatul de pe plaja pustie*) are două sute de ani, că o femeie ține cerul pe umeri (*Securi pentru funii*) ș.a.m.d., tocmai pentru că insinuează convenția și nu o „instaurează” fără precauții, ca în teatrul absurdului.

Specifică pentru Vasile Rebreanu este concilierea unor formule de „teatru de consum” (piesa polițistă, comedia enormă și absurdă) cu marile teme ale literaturii (existența, dragostea, moartea, adevărul). *Necunoscuta* este o asemenea piesă insolită, în care meditația asupra morții este montată într-o formulă „de consum” ce amintește *Pana de automobil* a lui Dürrenmatt. Întîlnim și aici, ingenios manipulate, trucuri ale literaturii „de groază”, apariții la miezul nopții, bizare sau înspăimîntătoare, suspansuri studiate, spaime regizate, întreruperi de lumină, cavalcade nocturne, sugerînd atmosfera baladei fantastice, dar, sub acest întreg arsenal de mijloace cu care Vasile Rebreanu jonglează nu fără o anumită plăcere a jocului, se ascunde o problematică gravă. O prezență insolită, chiar în acest peisaj caleidoscopic al dramaturgiei lui Vasile Rebreanu, este *Conferința de la Balta*, veritabil pamflet dramatic antimilitarist, realizat prin același procedeu al „reducerii la absurd”: președinții a trei state cu denumiri fictive se pierd în nesfîrșite discuții strategice asupra unui război perpetuu, în timp ce continentul se scufundă. În termenii fantasticului, în care își încadrează autorul parabola, continentul scufundat este o nouă Atlantidă, sacrificată în numele unui militarism plin de morgă și iresponsabil.

Autorul se exersează și în genul comediei satirice, prin cîteva piese scurte și două fantezii comice (*Sutiene pentru călugări* și *Pe loc repaos... asasini!*).

O mai veche improvizație comică, *Sutiene pentru călugări*, jucată în teatru cu titlul *Un om mușcat de oaie*, pornea de la situația „revizorului”, adaptată la specificul unei cooperative agricole din zilele noastre. Locul „revizorului” este luat de o presupusă echipă de televiziune. Aiuristic și fantast în zăpăceața cu care raportează depășiri utopice de cifre de plan, președintele cooperativei ascunde o maladie care îl interesează pe Vasile Rebreanu: absurdul. Atitudinea autorului față de categoria absurdului este însă de un tip aparte, în sensul că absurdul „nu-i aparține”, ci îl extrage din realitate. În aceeași manieră a enormităților, de data aceasta inventate și nu culese din realitate, este scrisă piesa *Pe loc repaos... asasini!*, unde invenția este împinsă pînă la artificiu și gratuite. Piesa este, într-o formulare neconvențională, o comedie trăsnită, în care satira vizează, la suprafață, corupția moravurilor, cosmopolitismul și subcultura, amintind, mai ales prin personajele feminine Sony și Fernanda, de satirele atroce ale lui Teodor Mazilu. Valoarea piesei nu stă însă în ținta satirică, mai mult pretextuală și decorativă, ci în bucuria invenției comice, eliberată parcă de orice constrîngerii semantice. Întreaga piesă pare un urlaș desen naiv, a cărui savoare este dată de adaosurile caricaturale ale unei imaginații ce ne amintește de plăcerea cu care copiii pun mustați portretelor celebre din manuale. „Portretele celebre”, în cazul lui Vasile Rebreanu, sînt personajele tradiționale, realiste, cărora dramaturgul le adaugă elemente aparținînd caricaturii enorme.

Universul dramaturgiei lui Vasile Rebreanu, încă nedefinitivat, dar de o varietate stilistică și tematică impresionantă, exprimă tendința, remarcabilă, a autorului de a evita locurile comune ale dramaturgiei contemporane printr-un refuz ferm al realismului epidermic, în favoarea unei perspective artistice asupra existenței ce presupune reorganizarea estetică a lumii prin poetizare, absurd, caricatură, fantastic, sau prin utilizarea abilităților literaturii „de consum”.

